

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

МИРОНОВА Л.А., ГРИГОРАШ В.С., УЛЬЯНОВА В.О.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО КУРСУ «ЛАТИНСЬКА МОВА»
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 035 «ФІЛОЛОГІЯ»

ОДЕСА
2020

УДК 811.124`02 (076)

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Протокол № ____ від _____ 2020 року.

Укладачі:

Миронова Лариса Анатоліївна, старший викладач кафедри іноземних мов природничих факультетів;

Григораш Вікторія Сергіївна, к. філол. н., доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів;

Ульянова Вікторія Олегівна, к. філол. н., доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів

Рецензенти:

Яковлєва О.В., д. філол. н., професор кафедри загального та слов'янського мовознавства ОНУ ім. І.І. Мечникова;

Добровольська Д.М., к. філол. н., доцент кафедри теорії та практики перекладу факультету романо-германської філології ОНУ ім. І.І. Мечникова.

Миронова Л.А., Григораш В.С., Ульянова В.О.

Методичні рекомендації до курсу «Латинська мова» для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра спеціальності 035 «Філологія». Одеса, 2020. 28 с.

Методичні рекомендації призначаються для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра спеціальності 035 «Філологія» та охоплюють такі теми, як латинський алфавіт, правила читання в латинській мові, дієслово, поділ на дієвідміни, теперішній, минулий та майбутній часи дієслова активного та пасивного стану, наказовий спосіб, іменники 1-ої, 2-ої, 3-ої, 4-ої та 5-ої відмін, а також прикметники в латинській мові та вживання займенників.

УДК 811.124`02 (076)

© Миронова Л.А., Григораш В.С., Ульянова В.О. 2020

ЗМІСТ

Вступ

Розділ 1. Фонетика та основи латинської морфології.

Тема 1. Латинський алфавіт. Правила читання голосних, приголосних та буквосполучень.

Тема 2. Довгота та короткість складів. Правила постановки наголосу.

Тема 3. Частина мови. Загальна характеристика іменника.

Тема 4. Перша відміна іменників.

Тема 5. Прийменники. Особливості їх вживання.

Тема 6. *Pronomina personalia*.

Тема 7. Друга відміна іменників.

Тема 8. Прикметники I та II відміни.

Тема 9. *Pronomen reflexivum*.

Тема 10. *Pronomina demonstrativa*.

Тема 11. Іменники третьої відміни.

Тема 12. Особливості відмінювання іменників III відміни. Винятки.

Тема 13. Прикметники III відміни.

Тема 14. Ступені порівняння прикметників.

Тема 15. Четверта відміна іменників.

Тема 16. П'ята відміна іменників.

Розділ 2. Граматика у системі дієслова.

Тема 1. Загальна характеристика дієслова. Граматичні категорії.

Тема 2. Визначення основ теперішнього та минулого часів, основи супіна.
Запис дієслів у словнику.

Тема 3. Утворення *Praesens indicativi activi*.

Тема 4. *Modus imperativus*. Особливості утворення.

Тема 5. Утворення *Praesens indicativi passivi*.

Тема 6. Утворення *Imperfectum indicativi activi et passivi*.

Тема 7. Утворення *Futurum I indicativi activi et passivi*.

Рекомендована література.

Електронні інформаційні ресурси.

ВСТУП

На філологічних факультетах університетів латинська мова є загальноосвітньою дисципліною, вивчення якої розширює кругозір, дає відомості з історії і культури античного світу. Оволодіння професією неможливе без засвоєння системи термінів, що виражають певні поняття, без розуміння розвитку лексичного складу мови, фонетичних та лексичних змін сучасних мов. Знання латинської мови становить один з основних елементів гуманітарної освіти. Знання латинської мови дає можливість філологам пояснити етимологію численних інтернаціоналізмів та наукових термінів, які широко вживаються в мові. Проте з'ясуванням етимології не обмежується мета вивчення латинської мови на філологічних факультетах. Значний науковий інтерес являє встановлення шляхів, якими слова латинського походження потрапили до інших мов. Це проблема взаємодії мов, тісно пов'язана з історією народів.

Мета курсу – підготовка майбутніх філологів та перекладачів на основі знань латинської мови до сприйняття інших спеціальних дисциплін, зокрема, загального мовознавства, лексикології, історичної граматики, античної літератури та історії мови. Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей: вміння працювати зі словником, навички перекладання та аналізу текстів знаходяться у центрі уваги курсу й формуються у студентів даної спеціалізації для реальних академічних та професійних сфер; засвоєння системи латинської граматики (фонетики, морфології, синтаксису) в зіставленні з граматикою нових романо-германських і слов'янських мов.

Завдання дисципліни – закласти фундамент філологічної підготовки, тому передбачає засвоєння студентами правил вимови та наголосу, знання граматичної структури мови, системи словотвору, а також вивчення латинської лексики, афоризмів та ознайомлення з текстами римської літератури в оригіналі. Основними видами роботи з вивчення латинської мови є практичні заняття, самостійне опрацювання окремих граматичних тем, позааудиторна

робота зі словником, переклад та аналіз текстів. Такі види аудиторної та самостійної роботи допомагають сформувати у студентів систему знань і вмінь для забезпечення їх професійної діяльності, зокрема, здобуття загальнолінгвістичних знань на основі латинської мови та формування навиків самостійно ці знання здобувати і вміло користуватися ними на всіх етапах освіти. Важливими складовими курсу є засвоєння нормативної граматики, лексичного мінімуму, оволодіння навичками читання, письма, граматичного аналізу і перекладу текстів фахового спрямування.

Методичні рекомендації призначаються для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра та охоплюють такі теми, як латинський алфавіт, правила читання в латинській мові, дієслово, поділ на дієвідміни, теперішній, минулий та майбутній часи дієслова активного та пасивного стану, наказовий спосіб, іменники 1-ої, 2-ої, 3-ої, 4-ої та 5-ої відмін, а також прикметники в латинській мові та вживання займенників.

Методичні рекомендації укладено відповідно до навчальної програми з латинської мови, згідно з якою на вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин, що становить 3 кредити ЄКТС. Кожний розділ відповідає змістовим модулям навчальної програми, що дозволяє легко орієнтуватися у теоретичному та практичному матеріалі. Навчальні тексти підібрані відповідно до граматичних тем, які вивчаються, ілюструють те чи інше граматичне явище. Трактування тексту доступне здобувачеві вже на початковій стадії вивчення латинської мови завдяки поступовому переходу від простішого до складнішого. Освітній матеріал текстів розповідає про окремі події, історичні постаті та міфи стародавнього світу, які знайомлять студентів зі світоглядом представників античної культури. Тексти і завдання практикуму частково складені авторами, частково запозичені з різних підручників. До кожної теми надаються рекомендації та роз'яснення щодо правильного виконання практичних завдань.

Головна мета методичного доробку – сприяти формуванню у студентів навичок розуміння латинських словосполучень та речень, правильного перекладу їх українською мовою, аналізу граматичних форм та визначення початкових форм слів. Система вправ, розроблених до кожної теми, спрямована

на засвоєння лексичного та граматичного матеріалу, на самостійну роботу зі словником та на практичне застосування теоретичного матеріалу.

У результаті отримання теоретичних знань навчальної дисципліни, методичних рекомендацій для роботи з текстами та виконання практичних завдань здобувач вищої освіти повинен вміти:

- правильно вимовляти та читати тексти, спеціальну лексику;
- на основі вивченого граматичного матеріалу робити аналіз та розбір текстів;
- пояснювати фонетичні, лексичні та граматичні явища латинської мови;
- виконувати дослівний і літературний переклад латинських речень;
- користуватись латинським словником для аналізу і перекладу текстів.

Методичні рекомендації можуть використовуватися як для аудиторної, так і для самостійної роботи здобувачів над матеріалом. Виконання вправ на закріплення граматичного матеріалу дозволить оволодіти певним лексичним мінімумом, сприятиме розвитку навичок перекладу адаптованих та оригінальних латинських текстів.

Розділ 1. Фонетика та основи латинської морфології.

Тема 1. Латинський алфавіт. Правила читання голосних, приголосних та буквосполучень.

1. Перед виконанням завдання рекомендуємо письмово перевірити знання латинського алфавіту, пам'ятаючи про те, що він складається з 24 літер – 6 голосних та 18 приголосних. Для полегшення вивчення літер алфавіту бажано провести аналогію з алфавітом іноземної мови, яку вивчали раніше. Виконання вправи допоможе запам'ятати назву і написання літер, правильно писати великі і малі літери латинського алфавіту.

Розташувати слова в алфавітному порядку:

homo, ludus, quis, urbs, sacer, tabula, domus, corpus, matrimonium, imperator, nomen, populus, amīca, vita, sensus, extra, felix, barba, ritus, gracīlis, Kalendae, zona, circus, elephantus, lumen, Xerxes, familia, senex, unguis, língula, ángulus,

unguentum, ala, caecus, cor, urbs, pugna, stella, scribere, tutela, charta, beata, dormio, Romanus, Italia, otium, Iuno, humus, gaudium, mater, primus, oratio, lac.

2. Для коректного виконання завдання варто пам'ятати про голосні звуки, яким відповідають букви а, е, і, о, у. Латинські голосні а, е, о, у вимовляються так само, як відповідні звуки в українській мові. Буква і вимовляється як [і]. Якщо і стоїть на початку слова перед голосним або на початку складу перед голосним, то вимовляється як [й]. У мові є чотири дифтонги, тобто сполучення двох голосних, які вимовляються як один склад: ае, ое, ау, еу.

Прочитати, пояснити вимову голосних і дифтонгів:

arma, ego, ludus, ira, altus, annus, ara, unus, fatum, astrum, pars, urbs, mater, pater, frater, avus, soror, finis, bene, mors, numma, vis, fas, nefas, domus, deus, vita, error, via, homo, modus, forum, opus, terra, brevis, Roma, hymnus, signum, albus, amor, festus, bellum, bonus, damnum, fides, forum, labor, lar, dies, ritus, esse, falsus, fortis, lex, nepos, orātor, plebs, porta, reus, tempus, verbum, totus, virtus, praetor, saevus, aes, aeternitas, aurum, praeda, causa, aera, aevum, coena, aër, caed es, foedus, aestas, pausa, gaudium, Paulus, saeculum, oeconomia, Augustus, praerogativa, aura, caelebs, coërceo, comoedia, praemium, poenitentia, faustus, haerēsis, laetus, moenia, praesentia, aedilis, aerarium, aestimatio, coemptio, proelium, palaestra, caelibatus, daemon, auctor, augur, coepio, coemo.

3. Прочитати, звернути увагу на вимову літер с, g, h, x, z, пам'ятаючи про те, що серед приголосних лише звуки “с”, “s”, “z” є варіативними, а літера h передає завжди глухий звук г, на відміну від літери g:

abacus, corpus, amicus, beneficium, caecus, octo, cito, civis, dico, caput, contra, carcer, culpa, credo, consul, copia, secta, cultura, crimen, pactum, socius, incognitus, dictator, officiālis, caelestis, camera, candidatus, cantus, clepta, ceremonia, conceptio, caritas, citatus, clericus, cadaver, causa, cessio, codex, candidatus, civitas, cognitio, centuria, citare, collega, consensus, contradictor, Caesar, criminālis, decretum, edictum, ecclesia, corruptio, cancellarius, confessio, consultum, controversia, disciplina, encomium, focus, prospectus, centum, candella, circus, cras, celer, Gaius, homo, agnus, argumentum, generosus, gradus, humanus, globus, hospitium, gloria, germanus, heres, gratia, horror, gubernator, historia, gens, hostis, gestio, hora,

grandis, hariōlus, humanitas, hypostāsis, nihil, orīgo, pagīna, regīna, religio, progressus, gladiātor, hereditas, casus, sanus, aspectus, basilīca, collisio, rex, lex, visus, crus, censor, miser, usus, satis, solus, lux, exītus, sententia, depressio, exāmen, sensus, senātor, scriba, senex, satisfactio, effectus, exceptio, extra, falsus, index, misericordia, passus, pontīfex, praesens, sanctus, scelus, census, sacramentum, sanctio, exemplar, Xerxes, basis, collisio, conspectus, syllogismus, depressio, sapiens, extrēmus, experientia, saltus, exceptio, exoticus, defensor, simplex.

4. Прочитати, запам'ятати правила вимови буквосполучень ngu, qu, ti, su, де звернути особливу увагу на вимову літери u як v. Варто не плутати літери q і g в буквосполученнях qu та ngu:

Querella, sequester, equestris, antiquitas, aquīlo, colloquium, eloquentia, inquisitio, quadrivium, requies, quod, quasi, qualitas, quantitas, antiquus, quaestor, quaesitio, reliquiae, quis, quid, quies, inquit, quattuor, Quirīnus, quinque, sanguis, bilinguis, angūlus, anguis, suus, singūli, suesco, Suetonius, suetus, consuetūdo, Suebus, persuadēre, linguātus, suavis, suasoria, declamatio, imitatio, invitatio, magnificentia, molestia, transactio, spatium, foederatio, emptio, natio, inspectio, petitio, actio, constantia, legitimatio, iurisdictio, modestia, ambitiōsus, hostia, communicatio, conversatio, notitia, obligatio, depositio, creatio, excellentia, expeditio, expositio, hostis, indulgentia, gestio, legatio, quaestio, sanctio, ratio, relatio, reverentia, salutatio, sapientia, Attius, stultitia, ostium, vestio, Latium, initium.

6. Прочитати, запам'ятати правила вимови буквосполучень у словах грецького походження. Для успішного виконання завдання радимо звернути увагу, що всі буквосполучення мають кінцевий звук h, який іноді не вимовляється:

schema, Aeschylus, aether, amphiteatrum, anathema, theologia, Gracchus, Aristophānes, authenticum, Bacchus, bibliothēca, Charybdis, chronologia, cithāra, epiphonēma, metamorphōsis, Pythia, Tyrrhēnum, chirographum, charta, Christus, nympha, character, thesis, syngrapha, emphyteusis, christiānus, rhetorīca, thesaurus, Theutonīcus, Rhenus, Ruthēni, archīvum, rhytmus, mythus, Thales, theca, rhombus.

Тема 2. Довгота та короткість складів. Правила постановки наголосу.

Щоб не помилитися у постановці наголосу в латинських словах, варто знати, що поділ слів на склади такий самий, як і в українській мові, основу складу складає голосний. У слові стільки складів, скільки голосних. За своєю природою і за положенням голосні бувають довгими і короткими. На письмі довгота голосного звука позначається рисочкою, а короткість – дужкою.

NB! Завжди потрібно визначати довготу чи короткість передостаннього складу. Склади рахуються з кінця слова, що не є типовим для української мови, тому радимо не забувати про це важливе правило при виконанні вправи. Наголос ніколи не буде ставитися на перший склад з кінця слова.

Засвоєння навичок постановки наголосу допоможуть практично користуватися лексичними одиницями нової мови, озвучувати друкований текст, логічно обґрунтовувати правильність вимови та орфографії слова.

1. Поставити і пояснити знак наголосу:

Seleucus, auditorium, testamentum, stomachus, voluntas, gloria, collegium, fabŭla, complexus, expansio, sevĕrus, consultum, pontĭfex, clepsydra, thesaurus, concordia, candella, vertebra, civĭtas, ornamentum, petitio, detraho, amoenus, exemplar, victoria, humānus, latebra, curricŭlum, metallum, oleum, labyrinthus, Olympia, extraho, voluntas.

2. Прочитати та пояснити місце наголосу:

homo, genus, generatio, hortus, gratia, hora, herba, globus, historia, harmonia, gemma, genealogia, haruspex, geometria, gesticulatio, ignorantia, hasta, Helvetii, Hellespontus, gloria, agonia, agnosco, agnus, gradation, cohors, digressio, progressus, tegimentum, vehemenlia, hospitium, fuga.

3. Прочитати імена древніх римлян:

Gaius Iulius Caesar, Marcus Tullius Cicĕro, Titus Maccius Plautus, Titus Lucretius Carus, Gaius Valerius Catullus, Quintus Horatius Flaccus, Publius Vergilius Maro, Publius Ovidius Naso, Porcius Cato Maior, Lucius Annaeus Senĕca, Marcus Valerius Martiālis, Gaius Plinius Secundus Minor, Publius Cornelius Scipio Africānus Maior, Gaius Sallustius Crispus, Publius Cornelius Tacĭtus, Decimus Iunius Iuvenālis, Titus Livius.

4. Знайти в українській мові слова, які походять від латинських: manus (рука), antiquus (стародавній), humānus (людяний), separāre (відділяти), studēre (прагнути), oculū (око), numērus (число), nomen (назва), aqua (вода).

Тема 3. Частини мови. Загальна характеристика іменника.

При вивченні теми радимо завжди проводити паралель між латинськими та українськими іменниками, їх ознаками та категоріями, адже у більшості випадків вони схожі між собою. Це допоможе виконанню завдань, аналізу граматичних форм та розумінню місця іменників у системі мови. Варто пам'ятати, що іменники в латинській мові поділяються на п'ять відмін. Належність іменників до тієї чи іншої відміни визначають за закінченням родового відмінка однини. При відмінюванні відмінкові закінчення приєднуються до основи слова. Основу іменників визначають шляхом відкидання закінчення в Gen. sing.

1. Перекласти граматичні терміни: accusatīvus singulāris, pluralia tantum, nomen substantīvum, genētīvus plurālis, declinatio tertia, genus masculīnum, ablatīvus pluralis, casus nominativus.

2. Визначити відміну та основу іменників: homo, ĩnis, m; gladius, ii, m; vita, ae, f; cornu, us, n; liber, bri, m; aestas, ātis, f; fructus, us, m; canis, is, m; facies, ei, f; planta, ae, f; ritus, us, m; testis, is, m; gelu, us, n; lex, legis, f; flos, floris, m; caelum, i, n.

Зразок: charta, ae, f – declination prima – chart-.

Тема 4. Перша відміна іменників.

Вивчення граматики латинської мови неможливе без знання граматичних категорій іменників. Ці знання дають можливість орієнтуватись у структурі речення та правильному перекладі з латинської мови. Перед виконанням вправ радимо прочитати їх та виписати незнайомі слова. При роботі зі словником

варто пам'ятати, що іменники записуються у двох формах: в Nom. sing., закінчення в Gen. sing., вказівки на рід іменника.

1. Прочитати, перекласти текст. Визначити форми іменників I відміни:

De Italia

Italia est magna peninsŭla Europae . Incŏlas Italiae terra fecunda alit. In terra agricŏlae laborant. Familiae agricolārum in casis parvis abitant. Italia silvas magnas et pulchras habet. In silvis, ubi bestiae vivunt, multae herbae aliaeque plantae sunt. Italiam aqua Hadriae alit. In aqua Hadriae nautae navĭgant. Familiae nautārum in ora maritĭma vitam agunt. Hic mercatura floret.

2. Прочитати, зробити переклад тексту, проаналізувати іменники I відміни:

De terris Eurŏpae

Multae terrae in Eurŏpa sunt. Varia est terrārum Eurŏpae natŭra, nam aliae terrae, ut Hungaria, Niderlandia multaeque aliae terrae, plerumque planae sunt, aliae autem, ut Graecia, Italia, Helvetia, montuŏsae. Aliae terrae silvis abundant, aliae silvis fere carent. Nonnullae Eurŏpae terrae, ut Britannia, Hibernia, Islandia, in insŭlis sitae sunt, nonnullae, ut Italia, Graecia, Hispania – in paeninsŭlis. Forma Britanniae insŭlae triquetra est.

In terris Eurŏpae plurĭmae fabrĭcae et fodĭnae sunt, ferriviae atque stratae totam terram dense cooperiunt. Fabrĭcae multas res ad vitam cotidiānam necessarias prodŭcunt. Etiam agricultŭrae multārum Eurŏpae terrārum incŏlae student. Agricŏlae terram magnā cum curā colunt et incŏlas terrārum suārum alunt. In silvis Eurŏpae bestiae multae habĭtant et plantae variae crescunt. Silvae materiam multam et variam praebent.

Patria nostra est Ucrāina (Roxolania). In patria nostra silvae multae sunt, quae bestiis et plantis abundant. Ucrāina in Eurŏpa sita est. Terrae patriae nostrae finitĭmae sunt Polonia, Hungaria, Dacoromania, Moldovia et cetĕrae. Multis pugnibus et multis victoriis Ucrāina clara est. Nota est audacia incolārum Ucrāinae. Patria nostra doctrĭna et littĕris egregia est.

3. Перекласти українською мовою текст, визначити граматичні форми іменників, записати їх початкові форми:

De luna

Forma lunae rotunda est. Luna terrae propinqua est. Luna et stellae noctu terram illustrant. Luna saepe figuram litterae «C» habet. Non semper lunam videmus. Umbra terrae interdum lunam obscurat. Luna plena nautis grata est. Luna et stellae nautis viam monstrant. Nautis stellae multae notae sunt. Dea lunae est Diāna.

4. Розкрити дужки, поставити іменники в правильній формі, перекласти речення:

1) Italia est magna paeninsula (Eurōpa, ae, f). 2) Stellae (nauta, ae, m) viam monstrant. 3) In oris Siciliae (colonia, ae, f) Graeciae sunt. 4) Non semper (luna, ae, f) videmus. 5) Aethna est non procul ab (ora, ae, f) Siciliae. 6) Magistrae legere et scribere (discipula, ae, f) docent.

5. Перекласти латинською мовою: римські богині; про Діану і Мінерву; прикрашають трояндовими вінками; статуї богинь. Римські жінки вшановують Діану і Мінерву. Діана є богинею лісів. Мінерва – це богиня мудрості і місяця. На дорогах Італії знаходяться вівтарі богинь. Римські жінки прикрашають статуї Діани і Мінерви трояндовими вінками.

6. Написати слова, що походять в українській (англійській, німецькій, французькій) мові від латинських слів: aqua, ae, f (вода); terra, ae, f (земля); patria, ae, f (батьківщина); herba, ae, f (трава); tabula, ae, f (дошка); littera, ae, f (буква); lingua, ae, f (мова); vita, ae, f (життя); planta, ae, f (рослина).

Тема 5. Прийменники. Особливості їх вживання.

При виконанні перекладу слід пам'ятати, що у латинській мові всі прийменники вживаються переважно з двома відмінками: Accusativus та

Ablatīvus. Два прийменники *causa* (з причини, заради) та *gratia* (завдяки, заради) вживаються з родовим відмінком і ставляться постпозитивно (після іменника).

Перекласти українською мовою текст, виписати прийменники та їх переклад:

1. *Sine ira et studio*. 2. *Deus ex machina*. 3. *De mortuis aut bene, aut nihil*. 4. *Ab ovo ad roma*. 5. *De toga ad pallium*. 6. *Pro forma*. 7. *Nolite mittere margaritas ante porcos*. 8. *Per aspera ad astra*. *Post factum*. 9. *Post scriptum*. 10. *Periculum est in mora*. 11. *Exempli gratia*. 12. *Pro memoria*. 13. *Pro et contra*.

Тема 6. Pronomina personalia.

Нагадуємо, що в латинській мові немає особових займенників третьої особи (він, вона, воно, вони). Натомість вживають вказівні займенники. Під час відмінювання особових займенників в латинській мові спостерігаємо суплетивність, тобто утворення форм одного і того ж слова від різних основ.

1. Прочитати, перекласти рідною мовою, виписати особові займенники та вказати їх форму в реченні:

1. *Non mihi soli vivo, sed etiam patriae*. 2. *Omnia mea mecum porto*. 3. *Quod discis, tibi discis*. 4. *Vade mecum!* 5. *Cognosce te ipsum!* 6. *Si valētis, bene est, ego valeo*. 7. *Quomodo te habes?* 8. *Qui non est nobiscum, adversus nos est*. 9. *Ubi tu, Gaius, ibi ego Gaia*. 10. *Alter ego*. 11. *Inter nos*.

2. Перекласти з латинської мови, знайти займенники та визначити їх форми:

1. *Tu quoque, Brute!* 2. *Non tibi natus es, sed patriae et tuis*. 3. *Ignosce aliis multa, nihil tibi*. 4. *Magister mihi librum dat*. 5. *Semper vobis credimus*. 6. *Magister me linguam Latinam docet*. 7. *Tu, Quinte, mecum vicinum visita*. 8. *Libros mittimus, legite nobiscum!* 9. *Te delectant libri de historia Romana*. 10. *Semper amici vobis fidi sumus*. 11. *Ego tu sum, tu es ego*.

3. Перекласти латинською мовою:

1. Друг мені є дорогий. 2. Про тебе розповідають учні. 3. Учень читає разом з мамою. 4. Я відвідую сусіда, ти – друга.

Тема 7. Друга відміна іменників.

Робота над текстом починається завжди з виписування незнайомих слів та їх перекладу за допомогою словника. Особливу увагу варто звертати на початкові форми іменників при виконанні граматичного аналізу. Приналежність до певного роду в латинській та в українській мові часто не співпадають. Відмінкові закінчення іменників середнього роду такі ж, як і для чоловічого роду, крім двох відмінків -Nom. і Acc. sing. і plur.; для цих відмінків вступає в дію правило середнього роду.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз 1,2, 4, 5 та 8 речень:

De Aesculapio

Apud Graecos multi clari medīci sunt. Primus Graecōrum medīcus Aesculapius est, vir doctus, perītus et ingeniōsus. Postea Aesculapius medicōrum deus est. Medīci Aesculapio gallos immōlant. Multa templa Graecōrum Aesculapio sacra sunt. Tempa Aesculapii plerumque in lucis sunt, luci quoque deo sacri sunt. Medīci Graecōrum apud templa domicilia habent. Virum aegrōtum medīci in templō ponēre solent. Cum aegrōtus addormit, deus ei (йому) in somno medicīnam demonstrat. Aegrōtus somnum medīcis narrat et medīci remedium designant. Si convalescit aegrōtus, morbum suum et remedium in tabūla inscribit et muro templi ponit. Ita gratias deo agit.

2. Перекласти українською мовою і зробити граматичний аналіз:

In schola

Schola nostra haud procul a foro oppīdi nostri sita est. De fenestris scholae discipūli aedificia alta et pulchra, vias latas et rectas, theatrum novum et hortum publicum vident. In schola multa auditoria sunt, ubi puēri littēras discunt, in bibliothēca autem discipūli libros legunt et ad litterārum studium se praepārant. Nostra bibliothēca magna est multosque libros habet. Varia sunt librōrum argumenta.

Multi libri de mundi ac terrarum natura, de caelo et stellis, de aqua et terra, de bestiis et plantis narrant. Discipuli ex libris naturam variam terrarum ac mundi cognoscunt. Loca plana et montuosa, terras amplas, silvas densas, fluvios longos et latos, rivos parvos discunt.

Libri saepe tabulis pictis ornati sunt. In una pagina libri oppidum antiquum pictum est. Oppidum in loco alto situm est. Muri alti et fossae profundae oppidum cingunt. In alia tabula agricolae agrum arant et frumentum serunt. In prato herboso rustici bestias domesticas: vaccas, equos, agnos, capras pascunt. Nonnulli pueri in fluviis se lavant.

3. Прочитати, зробити переклад та граматичний розбір всіх слів:

De metallis

Aurum, argentum, ferrum metalla sunt. Metalla sunt in terra. Multi fluvii auro abundant. Ferrum est metallum necessarium. Aurum et argentum apud populos magnum pretium habent. E ferro duro populi instrumenta varia parant.

4. Визначити граматичні категорії іменників, перекласти українською мовою: Romanorum, templa, amicis, castrum, puerorum, dei, in oppido, ex libris, patrone, popule, verbis, domnum, magistro, virum, mali.

Тема 8. Прикметники I та II відміни.

При перекладі текстів звертаємо увагу на те, що у реченні прикметник виступає у ролі узгодженого означення. Він узгоджується з іменником, до якого відноситься, в роді, числі та відмінку, тобто, ці категорії у прикметника не є сталими. Для того, щоб узгодити прикметник з іменником, потрібно дотримуватись такої послідовності дій :

- 1) визначити граматичні форми (відмінок, число) іменника;
- 2) визначити за словниковою формою рід іменника;
- 3) із словникової форми прикметника підібрати відповідну форму роду;
- 4) узгодити прикметник з іменником у роді, числ , відмінку;
- 5) перекласти словосполучення латинською мовою, поставивши на перше місце іменник.

1. Прочитати, перекласти та проаналізувати прикметник, записати їх початкові форми:

De vera amicitia

Veri amīci semper sunt rari. Amicitia bonōrum firma et certa est. Amīcus amīco carus est. Amicitia vitam humānam multis bonis ornat. Amīci probi amīcis exempla industriae et diligentiae sunt. Amicitia improbōrum amicōrum non certa est. Exempla mala saepe causae malōrum magnōrum et vitiōrum multōrum sunt. Via vitiōrum est lata. Divitiae stultis viris periculōsae sunt. Divitiae magnae curas magnas et pericūla multa parant. In pericūlis amīci veri praesidium firmum sunt.

2. Прочитати, перекласти текст, виписати прикметники та визначити їх граматичні форми, вказати словникові форми:

De Graecōrum et Romanōrum deis

Graeci et Romāni antīqui non unum deum, ut Christiāni, sed multos deos deasque colunt. Primus in numēro deōrum et maxīmus Iuppīter, filius Saturni et Rheae, est. Locus, ubi Iuppīter sedet et mundi imperium tenet, est Olympus altus, stellis vicīnus. Inde deus deōrum, domīnus caeli et mundi tonat et fulmīnat: equi rapīdi dei per totum mundum volant. Si clipeo quatit, ventos et procellas in terram mittit. Idem gratiā suā natūram tranquillat.

3. Прочитати, зробити переклад та граматичний розбір всіх слів:

De amicitia lupi fabula

Asīnus aegrotus est. Filium parvum habet. Filius in stabūlo aegrotum curat. Stabūlum clausum est. Ad aegrotum asīnum properant lupi et stabūlo appropinquant. Unus e lupis clamat: “Aperi, mi aselle ! Amici tui appropinquant”. Filius lupis respondet: “Amicōrum verba blanda audio, sed lupos improbos video”.

Тема 9. Pronomen reflexivum.

При аналізі форм займенника у реченні варто пам'ятати, що називний відмінок зворотного займенника не вживається. Зворотний займенник має для всіх трьох родів ту ж саму форму. Також його форми однакові для однини і множини. Прийменник *cum* вживається зі зворотним займенником, як і з особовим: *secum* — з собою.

Прочитати, перекласти текст, виписати зворотний займенник та визначити його відмінок у реченні:

1. *Nec sibi, nec alteri.* 2. *Vir doctus in se semper divitias habet.* 3. *Imperāre sibi magnum imperium est.* 4. *Sibi parant malum, qui (які) alteri parant.* 5. *Sine me de me.* 6. *Quid esset difficile? –Se ipsum noscere.*

Тема 10. Pronomina demonstrativa.

Звертаємо увагу на те, що вказівні займенники часто виконують функції особових займенників третьої особи однини та множини. Тому в таких випадках їх слід перекладати займенниками він, вона, воно, вони.

1. Перекласти текст українською мовою, виписати займенники та визначити їх форми, вказати початкові форми:

De Graecis et Romānis

Graeci et Romāni nobilissīmi popūli sunt antiquitātis; illi in artibus et littēris, hi in bellis laude egregii erant; horum milites et imperatōres, illōrum poētas et philosophos maxīme celebrāmus. Clarae illae Romanōrum pugnae et plurīmae victoriae semper sunt in admiratiōne, Graecōrum autem praeclara illa artificia et carmina pulcherrīma ex homīnum memoria nunquam evanescunt. Ob haec facta et has virtūtes merito et Graeci et Romāni aeterna gloria florent; merito in illis quasi exemplar multārum virtūtum vidēmus.

2. Провідміняти словосполучення: *ille poēta clarus, is magister iustus, illud pericūlum magnum, haec urbs illustris.*

3. Перекласти займенники, визначити їх відмінок і число: *me, mei, neminem, huic, haec, idem, sibi, nobis, horum, nulli, quosdam, nullius, his, tibi, horum, nos.*

Тема 11. Іменники III відміни.

Тема 12. Особливості відмінювання іменників III відміни. Винятки.

Перш ніж починати переклад та граматичний аналіз текстів, рекомендуємо розібратися з класифікацією іменників та визначенням практичної основи. До третьої відміни належать іменники всіх трьох родів, які в Gen.sing. закінчуються на *-is*. Як правило, основа в Nom.sing. непомітна і проступає лише у наступному відмінку, тобто в Gen.sing. Тому у словниках закінчення Gen.sing. часто подається з останнім складом основи.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх іменників, виписати їх початкові форми:

De Apollīne

Apollo a Graecis et Romānis frater Dianae putātur. Apollīnis et Dianae pater erat Iuppīter, mater – Latōna. Apollīnis in tutēla erant poētae. Comītes Apollīnis erant Musae. Poētae antīqui Apollīnem Musārum ducem, poētārum patrem, carmīnum auctōrem, medicīnae inventōrem nomīnant. Apollīni oracūlum Delphīcum sacrum erat. Ibi deus hominībus per Pythiam et sacerdōtes futūra nuntiābat. Sacerdōtes Delphīci erant custōdes fidi Apollīnis templi. Pariētes templi Delphīci multis donis ornabantur.

2. Перекласти текст українською мовою, виписати іменники, зробити граматичний аналіз та вказати початкові форми:

De Iove

Iuppīter domīnus caeli et terrae putabātur. Poētae Graeci Iovem patrem deōrum hominumque vocābant. Et dei et homīnes Iovem timēbant. Iuppīter in Olympo habitābat et cum fratribus mundum gubernābat. Inde deus tonābat et fulminābat. Equi

rapīdi Iovis per totum mundum volābant. Si deus clipeo quatebat, ventos et procellas in terram mittebat. Idem gratiā suā natūram tranquillat. In tutēla Iovis praecipue reges erant. Iuppīter auctor erat legum humanārum. Fratres Iovis erant Neptūnus et Pluto, sorōres Iuno, Ceres, Vesta. Bestiae nonnullae deis sacrae erant, ut aquīla Iovi, pavo Iunōni, equus Neptūno. Ex arborībus oliva Minervae sacra erat, Apollīni laurus, Plutōni cupressus.

3. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх іменників, виписати їх початкові форми:

Neptunus et Mars

Iovis frater Neptūnus erat; ille erat maris deus. Illius voluntāte fluctus et excitābantur et sedēbantur. Illum nautae saepe plus quam maxīmum deum Iovem colēbant. Ex arborībus pinus ei consecrāta erat, ex qua naves aedificābantur, ex animalībus equus, quoniam fluctus maris celeritāti equis simīles sunt. Mars, quem Romāni filium Iovis putābant, belli deus erat. Iste apud Romānos, gentem bellicōsam, in summo honōre erat. Consecrātus ei erat lupo, bestia ferox.

Тема 13. Прикметники III відміни.

При запису початкових форм прикметників, які вживаються у текстах, врахувати те, що до цієї групи належать прикметники трьох, двох і одного закінчень усіх трьох родів. Прикметники одного закінчення мають спільну форму для всіх трьох родів. За формою називного відмінка однини визначити основу прикметників одного закінчення неможливо, тому у словнику вони подаються, як і іменники, у формах називного і родового відмінків однини. Прикметники узгоджуються з іменниками в роді, числі та відмінку та ставляться після іменників.

Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх іменників та прикметників. Виписати словникові форми:

De Amōre

Amor deus amōris est, Martis et Venēris filius, uxōrem autem habet Psycheam. Hoc verbo Graeci anīmam significant. Olim femīna mortālis erat. Diu coniugem suum toto orbi terrārum quaerēbat nec invenīre potērat. Sed nunc dea est caelestis et in caelo semper laeti convivunt. Homīnes Amōrem pulcherrīmum nec non horribīlem putant, in manībus semper sagittas tenentem. Inter terram et caelum volat et in viros feminasque sagittas suas mittit. Iuppīter ipse, deus maxīmus, potentiam Amōris timet. Tres autem deae pudicitiae, – Minerva, Vesta, Diana, – imperio Amōris non parent. Saepe homīnes Amōrem adulescentem formōsum fingunt, sed non raro Amor puer parvūlus cum alis pingitur. Hesiōdus autem poēta Amōrem non in iuvenībus, sed in primis antiquissimisque deis numērat.

Тема 14. Ступені порівняння прикметників.

Для правильно визначення форм прикметника зауважимо, що відмінюються прикметники у вищому ступені порівняння як іменники третьої відміни приголосної групи, причому основою для усіх трьох родів, служить форма на -іог, що проявляється в усіх непрямих відмінках (тобто, крім номінатива однини). У латинській мові є прикметники, що мають суплетивні ступені порівняння, тобто утворені від різних основ. Їх слід вивчити напам'ять.

1. Перекласти текст українською мовою, виписати прикметники, зробити граматичний аналіз, вказати ступені порівняння та початкові форми:

De Solōne et Croeso

Solo, ille sapiens, qui leges utilissimas Atheniensibus scribēbat, terras aliēnas libenter visitābat. Aliquando Croesus, Lydiae rex, Solōnem invitābat et divitias suas viro sapienti ostendēbat. Croesus Solōne divitior, sed Solo Croeso sapientior erat. Croesus, qui se ipsum felicissimum putābat, nam divitissimus erat, Solōnem interrogābat: «Quem tu, vir sapiens, omnium homīnum felicissimum putas?» Solo respondēbat: «Tellum Atheniensem felicissimum puto, nam filios optimos et honestissimos educābat et ipse pro patria pugnans morte honestissima vitam

finiēbat». Alios quoque viros, qui mortem honestiōrem habēbant, nominābat. Tum rex irātus: «Nonne me felicissimum omnium hominum putas? Quis enim pulchriōres vestes, splendidiōres gemmas, aedificia ampliōra habet?» «O rex,— inquit Solo,— nunc te divitem et regem video, sed felicem non prius te nominābo, quam vitam bonā et honestā mortē finivēris». Hoc responsum minime regi placēbat, et Solo regnum eius relinquebat.

2. Перекласти текст українською мовою, зробити граматичний аналіз та вказати початкові форми прикметників та їх ступені порівняння:

De Spartānis

Athenienses artibus et litteris illustriōres erant, Spartāni autem omnium Graecōrum fortissimi. Asperrimis enim moribus puēri educabantur et ad belli labōres maxime idonei erant. Etiam hieme acerrima, levissima veste induebantur. Attamen frigora atrocissima tolerābant quotidie in frigida Eurōtae aqua natantes et, pedibus nudis, celerrimo gradu, montes maxime arduos ascendentes. Sitim quoque et famem patiebantur. Itaque in bello plerumque superiōres, raro inferiōres erant.

3. Прочитати текст, зробити переклад українською мовою, виписати прикметники та вказати їх ступені порівняння:

De Italia

Fertilissima et felicissima regio Italiae est Campania. Sed omnium urbium Italiae clarissima et florentissima erat Roma. Graeci fama litterarum et artium praestantiōres erant; Romani periti rei militaris et fortitudine erant. Romani fortiōres erant, quam Graeci. Populi Romani exercitus fortissimi et audacissimi erant, duces belli peritissimi. Populus Romanus potentissimus dominus erat multarum regionum multorumque fortium et bellicosorum et audacium populorum Europae. Clariora sunt nomina poetarum Graecorum, quam Romanorum. Clarissimus poetarum Latinorum erat Horatius.

Тема 15. Іменники четвертої відміни.

Для успішної роботи над текстами потрібно чітко розрізняти іменники

четвертої та другої відмін, які в називному відмінку однини чоловічому роді мають однакове закінчення –us. Практичним засобом розрізнення відмінювання в латинській мові служить родовий відмінок однини. Форми родового відмінка однини різні в усіх відмінах, тому форма родового відмінка наводиться у словниках разом із формою називного відмінка та повинна заучуватися разом із ним. До IV відміни належать іменники чоловічого роду, які в Nom. sing, закінчуються на –us і середнього роду на -u. Родовий відмінок обох родів має закінчення –us. Парадигма іменників середнього роду є дуже простою, в усіх відмінках однини (крім родового) вони мають закінчення – u. Але це ускладнює визначення форми іменника в тексті. Тому контекст та переклад грають вирішальну роль.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх іменників та дієслів. Виписати їх словникові форми:

De domo Romāna

Primo Romāni in casis parvis habitābant. Postea magnificas domos sibi aedificābant. Domus Romāna aliter aedificabātur atque nostra. Domus Romanōrum non multas et parvas fenestras habēbant, sed magnam lacūnam in medio tecti. Cisterna aquam imbrium colligēbat. Ante ianuam erat vestibūlum, post ianuam ostium cum cella ostiarii. Ex ostio introitus erat in magnum et latum atrium, ubi servi et amīci mane domīnum salutābant et familia interdium habitābat. Atrium foramine tecti illustrabātur. Erat in atrio focus, locus sacer, ubi tota familia deis domesticis sacrificābat. Atrium ornabātur simulacris avōrum, e cera factis, columnae tectum portābant. Circum atrium erant cubicūla et triclinia, ubi cenābant, et cellae servōrum. Alia pars domus tablinum erat, ubi bibliothēca collocabātur. Post domum saepe hortus erat.

2. Перекласти текст українською мовою, зробити граматичний аналіз та вказати початкові форми:

De noctua et cicāda

Aliquando noctua in quercu cava sedet, sed cicāda noctuam cantu e somno excītat. Tum noctua: “Tace, inquit, aut av ōla, nam somnum iam valde desidēro”. Sed cic āda nec tacet nec avŏlat. Iam meridies est, nec noctua spem somni diuturni habet. Tum: “Habeo, inquit, in spelunca mea nectar dulce, advŏla et corpus tuum animumque recrea! Magnus erat aestus meridiēi, grata spes potiōnis dulcis et iucundae”. Itaque cicāda advŏlat, sed advolantem noctua necat.

Тема 16. Іменники п'ятої відміни.

Зазвичай, розпізнавання у реченнях іменників V відміни не викликає труднощів, оскільки іменників цієї відміни небагато. Більшість із них позначає абстрактні поняття і тому або взагалі не має форм множини, або має тільки Nom., Acc.pl. Тільки два слова *dīēs*, *gēs* вживаються повністю в усіх відмінках обох чисел; всі інші іменники відмінюються в однині, а в множині мають лише називний і знахідний відмінки.

1. Перекласти текст українською мовою, зробити граматичний аналіз іменників, прикметників та дієслів, вказати їх початкові форми:

De pugna Marathonica

In magno pericūlo olim res publicā Atheniensium erat. Nam Persae cum magno exercītu in Atticā invadebant. Exercītus Atheniensium parvus erat, duces autem perīti erant. Concordia Graecorum admirabīlis erat. Apud Marathonem planities erat ibique Athenienses contra copias Persarum pugnabant. Initio diei in media acie Persae, in cornībus autem aciēi Graeci victōres fuērunt, meridie victoria Graecōrum certa erat. Prudentia Miltiādīs et fortitūdo milītum rem publicā Atheniensium a pernicie servabant.

2. Прочитати філософські роздуми Сенеки, перекласти та зробити граматичний аналіз усіх слів:

De mutatiōne rerum

Nemo nostrum idem in senectūte, qui erat iuvenis. Nemo est mane, qui erat pridie. Corpōra nostra flumīnis more rapiuntur: quidquid vides, currit cum tempore, nihil ex his, quae vidēmus, manet. Hoc est, quod ait Heraclītus: «In idem flumen bis non descendīmus». Manet idem flumīnis nomen, aqua transmissa est (Senēca).

3. Текст для додаткового самостійного читання та контролю:

De magistratibus Romanorum

Senātus et magistrātus rem publicam Romānam administrābant. Summi magistrātus fuērunt consules, praetores, aediles, quaestores. Quaestores consulibus in bello adērant, aut in urbe aerarium administrābant. Aedilibus cura viarum et aedificiorum publicorum mandata erat. Diēbus festis in circo populo ludos parābant, nam Romāni ludis valde delectabantur. Nota sunt verba: «Panem et circenses!» Praetores iudicābant: praetor urbānus de controversiis civium, praetor peregrīnus de controversiis civium et peregrinorum. Inter omnes magistrātus consulum potestas summa fuit. In bello consules duces exercituum erant, in pace civitatem administrābant. Saepe apud populum aut in senātu orationes de legibus habēbant. Lictores ante consules portābant fasces – securim, virgis circumdatam; primo enim consulibus potestas vitae necisque in cives erat. Itaque fasces signum potestatis erant.

4. Текст для додаткового самостійного читання та граматичного аналізу:

Panem et circenses

Diēbus festis Romāni variis ludis delectabantur. Ad illam rem Romae aedificia publica exstructa erant: theātra, in quibus ludi scaenici instituebantur, praeterea circi et amphitheātra. Illi ad cursus equestres destināti erant, haec ad pugnas hominum inter se et ad venationes bestiārum. Arti gladiatoriae praecipue servi destinabantur. Illi per multos annos in disciplina apud magistrum erant, qui eos varias pugnas docēbat et bene institutos in arēnas amphitheātri producēbat. Illo die centum paria gladiatorum producta sunt. Tubā signum datum est. Protinus singula paria pugnam commisērunt: alii gladiis, alii hastis rem gerēbant, alii adversarios retibus captābant, alii pugnis certābant. Multi graviter vulnerāti, multi necāti sunt. Qui victi erant, manus ad populum tendēbant, misericordiam ejus implorantes; timīdi, repudiāti, ab

adversariis trucidabantur. Postquam certāmen gladiatōrum finītum est et arēna purgāta, aliud spectacūlum oculis spectantībus propositum est. Nam ex caveis arēnas cingentibus uno tempore magnus numerus ferarum bestiārum emissus est. Bestiae furibundae aliae alias vulnerābant, lacerābant, ululatūque suo totum amphitheatrum compleverunt. Post unam horam maxīma pars bestiārum, vulneribus confecta, humi jacuit, reliquae rursus in caveas actae sunt. Populus variis illius diēi spectaculis delectatus sero amphitheatrum reliquit.

Розділ 2. Граматика у системі дієслова.

Тема 1. Загальна характеристика дієслова. Граматичні категорії.

Перед виконанням завдання радимо закріпити основні положення теоретичного матеріалу: у латинській мові є чотири дієвідміни. Вихідною формою є неозначена форма дієслова (infinitivus). Інфінітиви теперішнього часу закінчуються на –ge. Визначаємо приналежність дієслова до дієвідміни за голосним, який стоїть перед –ge.

NB! Щоб розрізнити дієслова II і III дієвідмін, треба звернути увагу на те, що у дієсловах II дієвідміни в неозначеній формі є довге і наголошене. У словах III дієвідміни голосний є короткий і наголос переходить на третій склад від кінця слова.

1. Визначити за формою інфінітива, до якої дієвідміни належить кожний із дієслів, написати його основу та першу особу однини теперішнього часу. Зразок: accusāre; accusa-; accūso.

Debēre–бути повинним, demonstrāre–доводити, citāre–викликати свідків, convenire–подавати позов, amāre–любити, audire–слухати, condere–створювати, credere–вірити, dicere–говорити, docere–вчити, errare–помилятися, finire–закінчувати, habere–мати, legere–читати, movere–рухати, scribere–писати, sentire–відчувати, servire–служити, videre–бачити, vincere – перемогати.

2. Прочитати, поставити наголос у дієсловах та вказати дієвідміну: accusāre, audīre, interrogāre, ligītāre, dicēre, defendēre, iudicāre, facēre; audīmus, credīmus, accusāmus; audīte, scribīte, credīte, defendīte, accusāte; audio, accūso, iudico, interrogo, scribis, pugnare, tacēre, amāte, statuēre, dormīre, labora, crescit, servamus, spiro, silent, docent, ignoramus, crescēre, debēre, disponēre, erras, habent, dat, cogitāre, venīmus, volvēre, minuēre, muniunt, mittunt, curare, vidēte, vive, salvēte.

Тема 2. Визначення основ теперішнього та минулого часів, основи супіна.

Запис дієслів у словнику.

При роботі зі словником та записом дієслів варто орієнтуватися у порядку запису дієслівних форм. У словниках латинські дієслова записуються скорочено у таких 4 формах:

- 1) I-ша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану (praesens indicatīvi actīvi), яка має закінчення **–o**;
- 2) I-ша особа однини минулого часу доконаного виду дійсного способу активного стану (perfectum indicatīvi actīvi), яка має закінчення **–i**;
- 3) віддієслівний іменник середнього роду із значенням мети, так званий супін (supīnum), який має закінчення **–um**;
- 4) неозначена форма дієслова теперішнього часу (infinitīvus praesentis actīvi), яка має закінчення **–re**.

Як ми пам'ятаємо, основних форм дієслова чотири, але на першому етапі рекомендується записувати і вивчати дієслова в двох формах: 1) перша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану; 2) неозначена форма дієслова теперішнього часу активного стану.

1. Утворити неозначену форму дієслів, визначити основу praesentis:

I. clamo, noto, monstro, erro, labōro;

II. Video, taceo, sedeo, debeo, valeo;

IIIa. Ago, gero, disco, vinco, credo;

IIIб. Facio, capio, cupio, iacio, fugio;

IV. Audio, dormio, servio, punio, munio.

2. За формою інфінітива знайти дієслова у словнику та пояснити їх форми:

I дієв. portāre, negāre, accusāre, dare, militāre, numerāre, errāre;

II дієв. Monēre, respondēre, valēre, sedēre, florēre;

III дієв. Discēre, tradēre, tangēre, dividēre, constituēre, facēre, statuēre;

IV дієв. Munīre, venīre, dormīre, scīre, finīre.

Тема 3. Утворення Praesens indicativi activi.

Для успішного виконання завдання дуже важливо пам'ятати формулу утворення теперішнього часу: основа дієслова + особові закінчення активного стану. У дієсловах I, II, IV дієвідмін особові закінчення приєднуються безпосередньо до основи інфекта. У дієсловах I дієвідміни у 1-й особі однини відбувається злиття кінцевої голосної основи –ā із особовим закінченням –o. У дієсловах III дієвідміни між основою і особовим закінченням вставляються короткі тематичні голосні:

а) перед –s, –t, –m – –ī–;

б) перед –nt – –ū–.

У дієсловах IV дієвідміни у 3-й особі множини між основою і особовим закінченням вставляється –ū– за аналогією до III дієвідміни.

1. Перекласти текст та проаналізувати форми дієслів, записати інфінітиви:

De deābus antiquis

Graecae et Romānae deae multae sunt. Diāna et Minerva clarae deae sunt. Diāna est silvārum dea et domīna. Silvae Diānam delectant. Dea saepe feras necat. Itaque sagittas tenet. Sed cervae Diānae gratae sunt. Diāna cervārum patrōna est et cervas a bestiis feris servat.

Minerva dea pugnārum est. Minerva hastam et lorīcam habet. Minerva tunīca et palla amicta est, praeterea lorīcam et galeam gerit. Laevo umēro hastam sustinet. Dextra Minerva stilum, sinistra ceram tenet. Minerva quoque dea sapientiae est. Dea

impr̄imis magistris et discip̄ulis favet. Noctua et olea Minervae sacrae sunt. Fem̄inae Rom̄anae dēarum iram timent. Itaque saepe magnā cum curā aras Diānae et Minervae rosarum corōnis ornant. In Italiā multas dēarum statuas ant̄iquas etiam nunc sunt.

2. Перекласти крилаті вислови та по можливості вказати вказати їх авторів:

1. Amat victoria curam. 2. Vivere est militare. 3. Cogito, ergo sum. 4. Aquila non captat muscas. 5. Bis dat, qui cito dat. 6. Dum spiro — spero. 7. Haud otent errat fama. 8. Historia est magistra vitae. 9. Ibi victoria, ubi concordia. 10. Ira saepe causa iniuriae est. 11. Mala herba cito crescit. 12. Natura nihil facit frustra. 13. Non scholae, sed vitae discimus. 14. Patriam otenti amare et defendere debemus. 15. Pecunia non olet. 16. Qui non improbat, approbat. 17. Qui quaerit, reperit. 18. Schola viam scientiarum monstrat. 19. Scientia otential est. 20. Tantum scimus, quantum memoria tenemus. 21. Victoria copiis gloriam praebet. 22. Matrimonia debet esse libera.

3. Перекласти дієслівні форми: legit, legunt, leḡitis, lego, leḡere; laudas, laudāre, laudo, laudat, laudānt; servis, serv̄itis, serv̄ire, serv̄ite, servio; tac̄emus, tac̄ere, tacent, taceo, tac̄ētis.

4. Зробити граматичний аналіз дієслів. Перекласти українською мовою: imp̄erant, ven̄itis, cred̄imus, laudamus, sunt, vicis, respond̄emus, ducis, servio, videt, defendunt, laborāmus.

5. Доповнити речення: 1. Coḡitat, ergo (esse). 2. Bene legit, sed male (scrib̄ere). 3. Cum tac̄ētis, (consent̄ire). 4. Qui bene audiunt, bene (disc̄ere). 5. Audimus et (scrib̄ere). 6. Lat̄ine legit et (scrib̄ere). 7. Dum spir̄ātis, (sper̄are). 8. Ego (leḡere), vos (scrib̄ere).

Тема 4. Modus imperativus. Особливості утворення.

При перекладі форм наказового способу доречним буде використовувати лише форму 2-ї особи однини і 2-ї особи множини. Друга особа однини наказового способу утворюється відкиданням від неозначеної форми дієслова закінчення –re в усіх дієвідмінах. Друга особа множини наказового способу утворюється додаванням до основи інфекта закінчення-te (пор.: укр. розповідай-те!).

Перекласти речення українською мовою, зробити граматичний аналіз усіх слів, записати їх початкові форми:

1. Bene labora!
2. Bene disce!
3. Audi, scribe, lege!
4. Audite, scribite, legite!
5. Vale!
6. Valete!
7. Vive valeque!
8. Nolite tacere!
9. Nolite credere!
10. Cede!
11. Noli venire!
12. Noli cedere!
13. Responde!
14. Respondete!
15. Nolite interrogare!
16. Festina lente.
17. Divide et impera!
18. Nota bene! (= NB!).
19. Noli tacere, si dicere debes.
20. Noli vetare: vetare non debes.
21. Responde, si interrogo.
22. Si interrogamus, respondete!
23. Nolite tacere, si respondere debetis.
24. Credite.
25. Bene facite, quod facitis.
26. Nolite venire!
27. Cessa regnare, si non vis iudicare
28. Et tu, Brute, contra me!
29. Festina lente!
30. Fide, sed cui — vide.

Тема 5 . Утворення Praesens indicativi passivi.

На відміну від української мови форми пасивного стану в латинській мові вживаються значно частіше. Зазвичай пасивний стан з'являється і в тих випадках, коли, на наш погляд, там був би доречнішим активний стан. Тому на переклад дієслів у пасивному стані потрібно звертати особливу увагу, використовуючи частку – ся чи безособові форми дієслова. В пасивному реченні дійова особа – виконавець дії, стоїть у відмінку Ablativus з прийменником a (ab); знаряддя, за допомогою якого виконується дія – у тому ж відмінку без прийменника. При утворенні пасивного стану зберігаються всі

особливості, які мають дієслова у активному стані, тобто, сполучні голосні ставимо за загальним правилом.

1. Прочитати та перекласти текст, виписати дієслова у пасивному стані, зробити їх граматичний аналіз:

De Thesēo et Ariadna

In insūla Creta, ubi regnat Minos, Daedālus labyrinthum magnum aedificat. Labyrinthus a saevō monstrō Minotaurō custodītur. Aegēus, rex Attīcae, tribūtum pendet in Cretam. Septem pueros et puellas mittēre debet ad victīmas monstrō. Misēri a Minotaurō statim devorantur. Thesēus, filius Aegēi, proponat sibi bestiam necāre et patriam ab horrīda poena liberāre. Itaque cum sociis suis in Cretam advēnit. Ibi Ariadna, filia Minois, adiuvāre eum (йому) constituit atque filum longum et gladium mirum donat. In labyrinthō Thesēus alligat filum ad portam et ita certa via servātur. Gladio miro Minotaurum necat. Theseus fili auxilio ex labyrinthō venit.

2. Прочитати та перекласти текст, виписати дієслова у пасивному стані, зробити їх граматичний аналіз:

Perseus et Andromeda

Perseus trans Aethiopiam volat. Caput Medusae in sacco iacit. Sanguis in terram cadit et guttae in vipēras nigras mutantur. Subito iuvēnis puellam apud saxum videt clamatque: “Cur in vinc ūlis in ora stas?” Andromeda Perseo respondet: “Draco ingens a deis ma rīnis aliquoties in terram nostram mittītur. Pater meus rex Aethiopiae est. Andromeda vocor. Hodie pater debet me monstrō immolāre. Nullo alio modo a tanto malo liberāri possumus. Specta, draco iam ex aqua assurgit”. P erseus clamat: “Noli tim ēre, Andromeda, sed averte ocūlos tuos!” – Medusamque beluae ostendit. Draco statim in statuam convertitur.

Тема 6. Утворення Imperfectum indicativi activi et passivi.

Латинське дієслово в минулому часі змінюється за особами і числами, так само, як і в теперішньому. Часові форми недоконаного виду активного та

пасивного станів утворюються за допомогою суфіксів. Суфікси часу Imperfectum indicativi – -ba- для I та II дієвідмін, -eba- – для III та IV. Завжди варто пам'ятати про додавання до основи дієслова особових закінчень.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх дієслів, виписати початкові форми:

De Latio

Latium in Italiam erat. Latium patria linguae latinae erat. Multi incolae Italiae agricolae erant. Incolae insularum erant nautae. Nautae terras alienas visitant. Nautae periti pericula vitare sciunt. Terra Italiae fecunda et agriculturae idonea erat. Itaque Romani agriculturae studebant. Antiqui Romani et Graeci bella gerebant, terras populorum vicinorum invadebant, incolas interficiebant, victos premebant.

2. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх дієслів, виписати початкові форми:

De deis antiquis

Romani antiqui multos deos colebant: Neptunum, Mercurium, Proserpinam, Vestam. Neptunus dominus Oceani et fluviorum erat. In Oceano habitabat. Nautae ei equos et tauros immolabant. Mercurius deus mercaturae erat. Dei inferorum erant Pluto et Proserpina. Suis deis Romani multis in locis templa aedificabant et sacrificabant. Vesta erat dea focorum, domesticorum. Tempa eius erant rotunda.

3. Прочитати та перекласти текст, виписати дієслова, зробити їх граматичний аналіз:

De Mercurio

Mercurius deus Maiiae filius erat. Primum Mercurius a Romanis et Graecis pro deo commercii colebatur. Deinde, ut a Graecis, deorum nuntius et minister numerabatur. Mercurius iussa deorum incolis nuntiabat et animos mortuorum ad inferos deducebat. Saepe igitur modo in Olympo, modo in terra, modo apud inferos erat. Praeterea Mercurius erat deus eloquentiae; itaque Graeci et Romani Mercurio linguas bestiarum sacrificabant. Simulacra Mercurii in foris oppidorum et in viis et in triviis erant.

4. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх дієслів, вписати їх початкові форми:

De Neptūno

Neptūnus, frater Iovis, a Romānis antīquis deus flumīnum et marium putabātur. Deus in altō Olympō habitābat. Nautae perīti Neptūnum saepe plus quam Iovem colēbant. Et mare, et omnia maris animalia a Neptūno gubernabantur. Dum deos vehicūlo aureo peragrābat maria, undae sedabantur et nubes dissipabantur. Mirae animalium figūrae in mari habitābant. Interdum autem Neptūnus mare tempestatibus turbābat. Ex arboribus pinus deo sacra est, ex qua (якої) naves firmae aedificabantur. Nautae Neptūno equos et tauros immolābant.

Тема 7. Утворення Futurum I indicativi activi et passivi.

Особливістю майбутнього часу I дійсного способу активного та пасивного станів є те, що він відповідає українському майбутньому часу як недоконаного, так і доконаного виду. Тому при перекладі завжди потрібно враховувати контекст. Цей час утворюється додаванням до основи інфекта суфіксів: – b - для дієслів I та II дієвідмін, - ā - для 1 ос.одн. та – e – для всіх інших осіб дієслів III та IV дієвідмін та особових закінчень активного та пасивного станів. Причому дієслова I та II дієвідмін набувають особливостей відмінювання дієслів III дієвідміни теперішнього часу, тобто мають між основою та закінченням поєднувальні голосні – ĭ – та – u.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх іменників, прикметників дієслів, вписати їх початкові форми:

De perfidia Falisci

Olim bellum erat inter Romam et Falerios, oppīdum Romae proximum, et Romani ante Falerios castra habēbant. Puēri Faliscōrum in bello extra oppīdum se exercēbant. Aliquando Faliscus cum puēris in castra Romana intrat et Romanis dicit:” Frustra oppīdum nostrum oppugnabītis: non armis, sed dolo incōlas superabītis. Videtis

puēros istos, eos vobis mando, ita Romānis victoriam parabo!” Sed Romāni respondent: ” Contra viros arma habemus, nunquam contra puēros capiēmus. Puēros domum remittēmus, te puniēmus”.

2. Прочитати текст, перекласти речення та зробити граматичний аналіз дієслів, вказати їх початкові форми:

Aetas aurea redditur (Vergilius)

Nunc aetas magna atque nova incipit. Puer nascitur ac gens aurea venit. Mundus metū gravī liberabitur. Puer ille deōrum vitam accipiet deosque vidēbat et ipse videbitur ab illis. Mundum virtutibus antiquis reget. Simul atque laudes et facta parentis legere et virtutem scire poterit, agri beati fructus dulces hominibus omnibus parabunt. Remanebunt tamen pauca scelera. Homines mare navibus temptabunt et urbes muris cingent. Erunt etiam altera bella, atque iterum Troiam Achilles magnus mittetur.

Ubi autem aetas fortis hunc puerum virum faciet, maria relinquentur a vectoribus, nec nautae pecuniae causam merces mutabunt. Agricola robustus tauros iugo liberabit; non rastris humus tangetur; omnis terra omnia feret.

Рекомендована література

1. Антонюк Г. Д. Латинська мова : навч. посіб. для студ. базового напрямку 6.0305 «Філологія» / Г. Д. Антонюк ; Національний ун-т «Львівська політехніка». –Л. : Видавництво Національного ун-ту "Львівська політехніка", 2006. –171 с.
2. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – Москва: Издательство иностранных и национальных словарей, 1976. – 951 с.

3. Звонська Л. Л. Латинська мова: Підруч. для студ. від-нь класич. філології та ін. філол. спец. вищ. закл. освіти / Л. Л. Звонська, В. М. Шовковий. – Київ: Книга, 2003. – 528 с.
4. Литвинов В. Д. Латинська мова: Підручник / В. Д. Литвинов, Л. П. Скорина. – Київ: Вища школа, 1990. – 247 с.
5. Литвинов В. Д. 500 крилатих висловів. Тексти / В. Д. Литвинов, Л. П. Скорина. – Київ: Індоевропа, 1993. – 320 с.
6. Оленич Р. М. Латинська мова : підруч. для студ. ф-тів іноземної філології вищих навч. закл. / Р. М. Оленич. –2. вид., випр. –Л. : Світ, 2001. –350с.
7. Ревак Н. Г. Латинська мова (для неспеціальних факультетів) / Н. Г. Ревак, В. Т. Сулим. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 240 с.
8. Цимбалюк Ю.В. Латинські прислів'я і приказки / Ю.В. Цимбалюк. – Київ: Вища школа, 1990. – 438 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. <https://www.internetpolyglot.com/ukrainian/lessons-ln-uk>
2. <http://latinum.ru/>
3. <http://www.lingualatina.ru/>
4. <http://lupus-campestris.narod.ru/>
5. <http://lingvotutor.ru/vse-krylatye-latinskie-sentencii-aforizmy-slova-i-vyrazheniya>
6. <http://linguaeterna.com/>
7. <https://www.latinpro.info/>
8. <http://linguodiversity.narod.ru/Links/Ieulang/Italic/latincl.htm>

Навчально-методичне видання

Методичні рекомендації
до курсу «Латинська мова»
для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
спеціальності 035 «Філологія»

Укладачі: Миронова Лариса Анатоліївна, Григораш Вікторія Сергіївна,
Ульянова Вікторія Олегівна

Комп'ютерне верстання В.В. Букаєв

Підписано до друку 17.12.2020 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк цифровий. Ум.друк. арк. 1,5. Тираж 20 прим.
Віддруковано з готового оригінал-макету у ПП «Студія Печать»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК No 5292 від 15.02.17).
Україна, 65082, Одеська обл., м. Одеса, пров. Некрасова, буд.6, кв.11.
тел.: (048) 700-32-34 моб.: (095) 779-59-38 моб.: (067) 488-05-51
e-mail: info@pechat.od.ua,
www.pechat.od.ua